

Den europeiska vård- och omsorgsstrategin

Socialdepartementet

2022-10-05

Dokumentbeteckning

COM(2022) 440

MEDDELANDE FRÅN KOMMISSIONEN TILL
EUROPAPARLAMENTET, RÅDET, EUROPEISKA EKONOMISKA OCH
SOCIALA KOMMITTÉN OCH REGIONKOMMITTÉN om en europeisk
strategi för vård och omsorg

Sammanfattning

Kommissionens europeiska vård- och omsorgsstrategi lyfter utmaningar och potentiella lösningar inom vården och omsorgen, i syfte att öka tillgången till tillgänglig vård och omsorg till överkomliga priser och av god kvalitet i medlemsstaterna. Strategin spänner över hela livsrytmen, från förskoleverksamhet och barnomsorg till långvarig vård och omsorg för äldre, och den berör både personer som vårdar och vård- och omsorgstagare. Den är ett meddelande och innehåller inga förslag på bindande lagstiftning.

Strategin beskriver åtgärder för att förbättra vård och omsorg som viktigt för jämlikheten och jämställdheten i samhället, eftersom det är de mest utsatta som löper störst risk att gå miste om vård- och omsorgstjänster. Otillräckliga vård- och omsorgstjänster är därtill ett stort hinder för kvinnor att delta på arbetsmarknaden. Strategin beskriver också hur vård- och omsorgsyrkena, där merparten av de anställda är kvinnor, behöver få bättre arbetsvillkor och löner samtidigt som möjligheterna till omskolning och vidareutbildning behöver stärkas för att minska arbetskraftsbristen i sektorn. Mer stöd till anhörigvårdare förespråkas, liksom ökade investeringar i vård och omsorg. Slutligen uppmanas medlemsstaterna att, med stöd från kommissionen, utveckla gemensamma ramverk för datainsamling, rapportering och utvärdering.

Tillsammans med strategin presenterar kommissionen två förslag till rådsrekommendationer: en översyn av Barcelonamålen om

förskoleverksamhet och barnomsorg samt en med fokus på tillgång till långvarig vård och omsorg till överkomliga priser och av god kvalitet. Rekommendationerna bygger på strategin och tillhandahåller politiska ramar för att driva på reformer och investeringar på nationell, regional och lokal nivå.

Regeringen stödjer kommissionens ansats till en bred omsorgsstrategi och ser positivt på att utmaningar och möjligheter inom förskoleverksamhet och barnomsorg samt långvarig vård och omsorg lyfts fram.

Förslaget kommer troligen att behandlas under Sveriges EU-ordförandeskap den 1 januari till och med den 30 juni 2023.

1 Förslaget

1.1 Ärendets bakgrund

Den europeiska vård- och omsorgsstrategin publicerades den 7 september 2022 och beskrivs av kommissionen som ett bidrag till arbetet med att uppnå principerna i den europeiska pelaren för sociala rättigheter, särskilt vad gäller tillgång till vård och omsorg till överkomliga priser och av god kvalitet, samt jämställdhetsstrategin 2020–2025. Strategin pekas ut som en hörnsten i Europa i tider av demografiska förändringar, ihållande ojämlikhet mellan könen, gröna och digitala omställningar och betydande externa utmaningar. Inte minst har covid-19-pandemin och det ryska anfallskriget mot Ukraina satt vårdsystemens motståndskraft på prov.

Strategin svarar mot uppmaningar från Europaparlamentet, rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén, Regionkommittén, arbetsmarknadens parter och det civila samhället om förstärkta EU-åtgärder på området. Den svarar också mot förslaget om demografisk omställning från konferensen om Europas framtid. Där efterlyses en tillgänglig barnomsorg till överkomliga priser och av god kvalitet i hela EU samt lämplig vård och omsorg för äldre personer och där hänsyn tas till både vårdtagarnas och vårdgivarnas behov.

1.2 Förslagets innehåll

Strategin är uppdelad i fyra delar: förbättra vård- och omsorgstjänster, göra vård- och omsorgssektorn mer hållbar, motståndskraftig och jämställd, investera i vården och omsorgen samt förbättra faktabasen och övervaka framstegen.

1.2.1 Förbättra vård- och omsorgstjänster

Strategins första del handlar om att förbättra vård- och omsorgstjänster. Enligt strategin måste tillgången till vård- och omsorgstjänster utökas för att nuvarande och framtida behov av vård och omsorg ska kunna tillgodoses.

För att samhället ska kunna säkerställa en rättvis tillgång till vård och omsorg måste ökad tillgång gå hand i hand med god kvalitet, överkomliga priser och tillgänglighet. Detta gäller både förskoleverksamhet och barnomsorg samt långvarig vård och omsorg.

När det gäller förskoleverksamhet och barnomsorg betonar strategin att den europeiska pelaren för sociala rättigheter erkänner barns rätt till utbildning och omsorg av god kvalitet, men att det finns stora skillnader i deltagande i förskola och barnomsorg mellan barn som riskerar att hamna i fattigdom eller social utestängning och andra barn. Skillnaderna är också stora mellan medlemsstaterna. Enligt strategin kan deltagande i förskoleverksamhet och barnomsorg öka social inkludering bland utsatta barn och förbättra deras chanser i livet. Tillgång till förskoleverksamhet och barnomsorg har också en starkt positiv inverkan på kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. Strategin betonar att det i idealfallet inte skulle finnas något tidsgap mellan den betalda föräldraledigheten och en lagstadgad rätt till en plats inom förskola och barnomsorg. Den beskriver också hur fritidsverksamhet spelar en viktig roll för föräldrarnas balans mellan arbetsliv och privatliv, men också för barnens sociala och hälsomässiga utveckling.

Mot denna bakgrund menar kommissionen att Barcelonamålen behöver revideras. Medan de ursprungliga Barcelonamålen var begränsade till att mäta barns deltagande i förskoleverksamhet och barnomsorg innefattar kommissionens förslag till revidering av målen fler dimensioner. Förutom att målen för deltagande i förskoleverksamhet höjs föreslås ett mål om antal timmar som barnen deltar, liksom deltagande för barn som riskerar fattigdom eller social utslagning. De reviderade målen föreslås också innehålla mål om förbättrade arbetsvillkor för personal inom förskoleverksamhet och barnomsorg, förbättrad balans mellan arbete och privatliv för föräldrar och minskade klyftor mellan könen inom vård och omsorg.

Vidare beskriver strategin att de initiativ inom långvarig vård och omsorg som tagits på EU-nivå är otillräckliga för att driva på politiska reformer. Fortfarande möts inte de behov som finns vad gäller tillgänglighet, överkomligt pris och kvalitet och fortfarande finns brister i bland annat jämlikhet, valfrihet och rätten till självständigt boende. Strategin förordar ett strategiskt och integrerat tillvägagångssätt med individens behov i fokus. Till exempel efterfrågas mer integration mellan långvarig vård och omsorg och hälso- och sjukvården, liksom möjligheten att erbjuda olika alternativ utifrån individens behov.

Den digitala omställningen lyfts som viktig för utvecklingen, till exempel för att öka möjligheten till självständigt boende och för att öka produktiviteten i sektorn. Kommissionen betonar vikten av ett brett utbud av forsknings- och innovationsprojekt med fokus på digitaliseringen inom vård och omsorg. Politiska reformer kan, enligt strategin, stödjas ytterligare genom internationellt samarbete, till exempel inom Världshälsoorganisationen.

1.2.2 Göra vård- och omsorgssektorn mer motståndskraftig och jämställd

Behovet av arbetskraft inom vård- och omsorgssektorn förväntas öka de kommande åren. För att behovet ska kunna mötas behöver sektorn arbeta både för att behålla och attrahera ny arbetskraft. Enligt strategin är vård- och omsorgssektorn särskilt utsatt för arbetskraftsbrist på grund av svåra arbetsförhållanden och låga löner. Eftersom majoriteten av dem som arbetar inom vård- och omsorgssektorn är kvinnor skulle höjda löner kunna bidra till ett minskat lönegap mellan könen, samtidigt som fler män skulle kunna lockas till arbete inom vård- och omsorgssektorn.

Bättre arbetsvillkor och högre löner, med stöd av stärkt social dialog och kollektivavtal, lyfts som viktiga åtgärder för att göra vård- och omsorgsyryken mer attraktiva. Medlemsstaterna uppmanas också att ta itu med arbetsplatsrisker relaterade till våld och trakasserier inom vård- och omsorgssektorn. Enligt strategin har många som arbetar inom vård- och omsorgssektorn atypiska anställningar, till exempel plattformarbete och odeklarerat arbete, något medlemsstaterna uppmanas att uppmärksamma och hantera.

Lagliga vägar för migration beskrivs som ett sätt att minska arbetskraftsbristen, och kommissionen tar på sig att undersöka hur medlemsstaterna kan stöttas i det arbetet. Större möjligheter till omskolning och vidareutbildning förordas i syfte att öka vård- och omsorgsarbets attraktionskraft, men också dess kvalitet. Av strategin framgår även att investeringar i den digitala förmågan behövs hos såväl vård- och omsorgsgivare som vård- och omsorgstagare.

Slutligen beskrivs i strategin hur en stärkt vård- och omsorgssektor kan bidra till att säkerställa att anhörigvård blir ett val snarare än en nödvändighet. Att ge vård och omsorg får viktiga konsekvenser för anhörigvårdarna, bland annat i form av negativa effekter på nuvarande och framtida inkomst och på deras psykiska hälsa. Stödåtgärder till anhörigvårdare, som rådgivning, psykologiskt stöd eller avlösning tillsammans med åtgärder för att formalisera anhörigvård förordas. I strategin betonas även vård- och omsorgstjänsternas roll i att skapa balans mellan arbete och privatliv. Enligt strategin behöver information om direktivet om balans mellan arbete och privatliv, som ska ha införlivats av medlemsstaterna senast i augusti 2022, spridas. Åtgärder för att bekämpa könsstereotyper förespråkas också i syfte att bryta könssegregationen inom vård- och omsorgssektorn.

Att finansieringen av medlemsstaternas vård och omsorg är långsiktigt hållbar beskrivs i strategin som viktigt av flera anledningar. Dels väntas kostnaderna för långvarig vård och omsorg öka i takt med att befolkningen blir äldre, dels är en stabil styrning och finansiering en viktig förutsättning för en välfungerande vård- och omsorgssektor. Enligt strategin visar också forskning att investeringar i vård och omsorg kan leda till större skatteintäkter genom att skapa fler arbetstillfällen och öka kvinnors deltagande på arbetsmarknaden.

Ett sätt att öka den finansiella hållbarheten är enligt strategin att arbeta förebyggande. Till exempel kan god hälso- och sjukvård skjuta upp eller minska behovet av långvarig vård och omsorg om den sätts in i rätt tid. Åtgärder som uppmannar till en hälsosam livsstil lyfts också som ett exempel på förebyggande insatser. Ett annat sätt att öka den finansiella hållbarheten är att se till att vård- och omsorgstjänsterna är kostnadseffektiva, till exempel genom att se till att tjänsten matchar individens behov, genom att stödja möjligheten till självständigt boende och genom att på ett kontinuerligt sätt utvärdera hur vård och omsorg fungerar. Medlemsstaterna uppmannas också att förbättra förutsättningarna för den sociala ekonomin att utvecklas inom vård- och omsorgssektorn.

Enligt strategin behöver också både offentliga och privata investeringar i vård och omsorg öka på nationell nivå. Dessa kan kompletteras av finansiering på EU-nivå.

1.2.4 Förbättra evidensbasen och övervaka framsteg

Enligt strategin är tillförlitliga och jämförbara uppgifter viktiga för att framsteg ska kunna övervakas på ett korrekt sätt och för att en evidensbaserad politik ska kunna utformas. Trots vissa framsteg när det gäller att skapa EU-gemensamma indikatorer för tillgång och finansiering av vård och omsorg är statistik på området fortfarande underutvecklad. Medlemsstaterna uppmannas att samla in uppgifter uppdelade efter kön, ålder och andra relevanta uppdelningar.

Slutligen uppmannas medlemsstaterna att tillhandahålla förutsättningar för vårdgivare, inklusive organisationer från det civila samhället och aktörer inom den sociala ekonomin, att spela en aktiv roll i utformningen och tillhandahållandet av vård- och omsorgstjänster av god kvalitet samt stödja regionala och lokala myndigheters ansträngningar att investera i sådana tjänster. Kommissionen ska övervaka genomförandet av strategin och stärka möjligheterna för alla intressenter att utbyta erfarenheter och lära av varandra.

Meddelandet innehåller inte några förslag till nya eller ändrade rättsakter.

1.4 Budgetära konsekvenser / Konsekvensanalys

Strategin bedöms inte medföra några budgetära konsekvenser. Någon konsekvensanalys är i nuläget inte genomförd eftersom strategin inte innehåller några konkreta förslag att ta ställning till. Om meddelandet skulle leda till förslag som kan få konsekvenser för statsbudgeten återkommer regeringen till riksdagen i frågan.

2 Ståndpunkter

2.1 Preliminär svensk ståndpunkt

Regeringen stödjer kommissionens ansats till en bred och jämställd vård- och omsorgsstrategi och ser positivt på att kommissionen i sin strategi belyser de utmaningar och möjligheter som finns för barns rätt till förskoleverksamhet och barnomsorg samt behovet av långvarig vård och omsorg. Det är centralt att fördelningen av befogenheter mellan EU och medlemsstaterna avseende bland annat sociala frågor, hälso- och sjukvård, arbetsmarknad, lönebildning inklusive parternas autonomi, och utbildning respekteras.

Regeringen välkomnar och delar kommissionens ambition att säkerställa en förskoleverksamhet och barnomsorg samt långvarig vård och omsorg som är tillgänglig, till överkomligt pris och av god kvalitet. Regeringen välkomnar också att kommissionen i sin strategi lyfter fram vikten av kunskaps- och erfarenhetsutbyte inom dessa områden då medlemsstaterna står inför likartade utmaningar i framtiden.

Regeringen välkomnar att kommissionen i strategin belyser vikten av att arbetskraftbristen samt arbetsvillkor inom förskoleverksamhet och barnomsorg samt långvarig vård och omsorg hanteras. Regeringen är positiv till att jämställdhetsperspektivet särskilt lyfts fram i strategin i termer av att öka kvinnors deltagande på arbetsmarknaden samt att det i dag är huvudsakligen kvinnor som arbetar inom vård och omsorg alternativt står för det obetalda omsorgsarbetet.

Regeringen har den generella linjen att en restriktiv budgethållning är viktig, såväl avseende hur EU-medel används som dess påverkan på medlemsstaternas budget, vilket, om så krävs, förordar omprioriteringar inom befintlig budgetram snarare än att extra medel tillförs. De administrativa åtaganden som åläggs medlemsstaterna bör vara väl avvägda.

2.2 Medlemsstaternas ståndpunkter

Medlemsstaternas ståndpunkter är ännu inte kända.

Europaparlamentet röstade den 5 juli 2022 igenom resolutionen ”Mot ett gemensamt europeiskt agerande inom vård och omsorg”. I resolutionen uppmanar parlamentet kommissionen att presentera en vård- och omsorgsstrategi med fokus både på barn och äldre. Resolutionen lyfter även vårdares och anhörigvårdares arbetsförhållanden och uppmanar kommissionen och medlemsstaterna att vidta åtgärder för att förbättra dessa, något som inte minst anses viktigt ur ett jämställdhetsperspektiv.

2.4 Remissinstansernas ståndpunkter

Regeringen har årligen möten med Pensionärskommittén där företrädare för landets pensionärsorganisationer ingår. Under åren har frågor som berörs i strategin tagits upp, till exempel digitalisering och kompetensförsörjning. Pensionärskommittén har gett uttryck för att dessa frågor är angelägna

3 Förslagets förutsättningar

3.1 Rättslig grund och beslutsförfarande

Ej applicerbart då det rör sig om ett meddelande.

3.2 Subsidiaritets- och proportionalitetsprincipen

Ej applicerbart då det rör sig om ett meddelande.

4 Övrigt

4.1 Fortsatt behandling av ärendet

Förslaget kommer troligen att behandlas under Sveriges EU-ordförandeskap den 1 januari till och med den 30 juni 2023.

4.2 Fackuttryck/termer

Långvarig vård och omsorg - på engelska *long-term care*. Vård och omsorg som ges under en längre tidsperiod, vanligtvis till äldre personer och personer med funktionsnedsättning och/eller med en psykisk och/eller fysisk nedsatthet. Det kan till exempel handla om hjälp att duscha, städa och hantera pengar samt viss permanent vård.

Anhörigvård - på engelska *informal care*. Vård och omsorg som ges av en person som inte är anställd inom vården och omsorgen, vanligtvis en partner, ett barn eller en förälder.

Närvård - på engelska *community-based care*. Formell långvarig vård och omsorg som tillhandahålls och organiseras på samhällsnivå, exempelvis i form av dagverksamhet eller avlastningsvård.

2022/23:FPM2